

Mielenterveys- ja päihdetyö Jyväskylän vanki- lassa

Kauko Karivuo

2025 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Mielenterveys- ja päihdetyö Jyväskylän vankilassa

Kauko Karivuo
Sosionomi, Rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2025

Kauko Karivuo

Mielenterveys- ja päihdetyö Jyväskylän vankilassa

Vuosi

2025

Sivumäärä 33

Opinnäytetyö tarkoituksena oli saada tietoa mielenterveys- ja päihdetyön toteutumisesta ja kehittämisen mahdollisuuksista Jyväskylän avovankilassa. Tavoitteena oli muodostaa kokonaisvaltainen kuva Jyväskylän vankilan mielenterveys- ja päihdetyön tilasta ja nostaa esiin sellaisia kehittämistarpeita, jotka tukevat vankien kuntoutumisen prosesseja. Erityishuomio opinnäytetyö tutkimuksessa kohdistuu palveluiden vaikuttavuuteen ja saavutettavuuteen vankilaympäristössä.

Opinnäytetyön teoreettisena viitekehysenä toimii holistinen eli kokonaisvaltainen ihmiskäsitys. Tutkimusmenetelmä oli kvalitatiivinen ja tutkimus toteutettiin teemahaastattelemalla kahdeksaa Jyväskylän vankilassa rangaistustaan suorittavaa vankia. Haastattelujen pohjalta selvitettiin kokemuksia muun muassa palvelujen saatavuudesta, tuen riittävydestä sekä arjen toimintojen, kuten liikunnan, koulutuksen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen merkityksestä kuntoutumiseen.

Tutkimuksen tulokset osoittivat liikunnan ja koulutuksen olevan merkittävässä roolissa osana vankien yksilöllistä kuntoutumista. Jyväskylän vankilan mielenterveys- ja päihdetyön kehittämisen tarpeet liittyivät rakenteellisiin ja toiminnallisiin tekijöihin kuten sosiaalisten tilojen parantamiseen ja ulkoilumahdollisuuksien lisäämiseen. Vangit kokivat myös tarvitsevana vahvempaa tukea taloudellisen ja sosiaalisen turvan suunnittelussa, etenkin vankilasta vapautumisen näkökulmasta katsottuna.

Tutkimuksen tuloksista esiin nousi vankilan psykologipalvelun positiivinen merkityksellisyys vankien kuntoutumisen prosessissa ja saman aikaisesti päihdehoitajan puuttuminen negatiivisena merkityksenä. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että mielenterveys- ja päihdetyön vaikuttavuutta voidaan vahvistaa Jyväskylän vankilassa rakenteellisilla ja toiminnallisilla muutoksilla, jotka ovat mahdollisia toteuttaa pienin muutoksin. Opinnäytetyön tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää osana Jyväskylän vankilan mielenterveystyön kehittämistä.

Kauko Karivuo

Mental Health and Substance Abuse Work in Jyväskylä Prison

Year 2025

Pages 33

The aim of this Bachelor's thesis was to examine the implementation and development opportunities of mental health and substance abuse services in the Jyväskylä Open Prison. The objective was to form a holistic understanding of the current state of these services and to identify development needs that support prisoners' rehabilitation processes. Particular attention was paid to the effectiveness and accessibility of services within the prison environment.

The theoretical framework of the thesis was based on a holistic conception of human beings. A qualitative research method was applied in this thesis. The study was conducted through thematic interviews with eight inmates serving their sentences in Jyväskylä Open Prison. The interviews focused on prisoners' experiences regarding the availability of services, adequacy of support, and the significance of everyday activities such as physical exercise, education, and social interaction in the rehabilitation process.

The results indicate that physical exercise and education play a significant role in individual rehabilitation. The development needs of mental health and substance abuse work in Jyväskylä Open Prison were related to both structural and operational aspects, such as improving social facilities and increasing opportunities for outdoor activities. The inmates also expressed a need for stronger support in planning financial and social security, especially in the context of release from prison.

The findings revealed that the psychological services in the prison were perceived as highly meaningful and beneficial to rehabilitation, whereas the lack of a dedicated substance abuse counsellor was considered a negative factor. The principal conclusion is that the effectiveness of mental health and substance abuse work in Jyväskylä Open Prison can be enhanced through structural and functional changes, which can be implemented with relatively minor adjustments. The results of this thesis can be utilized as part of the development of mental health work in the Jyväskylä Open Prison.

Keywords: Criminal Sanctions Agency, mental health service, prison, prisoner, substance abuse work

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Rikosseuraamuslaitos	8
3	Jyväskylän vankila.....	9
3.1	Vankien arki.....	9
3.2	Vankilan toiminnot.....	9
4	Jyväskylän vankilan vangit	11
5	Uusintarikollisuus.....	11
6	Normaalisuusperiaate.....	13
7	Mielenterveys- ja päihdetyön lainsäädäntö.....	14
7.1	Vankeuslain ja rangaistusajan suunnitelman huomioiminen	14
7.2	Vankilan mielenterveys- ja päihdetyötä määrittelevä lainsäädäntö.....	15
8	Vankien mielenterveys- ja päihdehäiriöt	16
9	Tutkimusasetelma.....	17
9.1	Tutkimusmenetelmä ja aineistonkeruumenetelmä.....	17
9.2	Aineiston analyysi	18
9.3	Eettisyys ja luotettavuus	18
10	Haastattelut.....	19
10.1	Haastattelutuloksia	19
10.2	Kehittämisehdotuksia Jyväskylän vankilan toimintaan vankihaastatteluiden pohjalta.....	21
11	Johtopäätökset	23
12	Pohdinta	24
	Lähteet.....	27
	Liitteet	30

1 Johdanto

Opinnäytetyön aiheena on tutkia mielenterveys- ja päihdetyön toteutumista ja kehittämistä Jyväskylän vankilassa. Jyväskylän vankila on 66 paikkainen vapauteen valmentava yksikkö miehille. Vankilassa on oma osastonsa 18-20-vuotiaille nuorille aikuisille.

Mielenterveys- ja päihdetyö vankilassa on olennainen osa vankien kuntouttamista, koska päihdeet, rikollisuus ja syrjäytyminen ja mielenterveysongelmat ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Monella rikoksentekeijöistä on vakavaa päihdeiden ongelmakäyttöä. Päihde- ja mielenterveystyö on siten yksi tärkeimmistä keinoista, kun halutaan vähentää uusintarikollisuutta ja edistää vankien kiinnittymistä takaisin yhteiskuntaan (Rikosseuraamuslaitos 2022).

Opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä toimii holistinen ihmiskäsitys, jossa ihminen nähdään fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena ja hengellisenä kokonaisuutena. Holistisessa ajattelussa kokonaisuus on aina enemmän kuin osiensa summa. Holistisen ajattelutavan mukaan niin mielenterveys- kuin päihdeongelmatkin ilmenevät tunteina, ajatuksina ja käyttäytymisenä, joiden ongelmallisuus riippuu merkityksistä ja tilanteesta, eikä ainoastaan yksilön ominaisuuksista (Bergström, 2023). Kuntoutuksessa ihminen tulisi nähdä kokonaisuutena, jossa jokainen osa-alue on huomioitu. Opinnäytetyötäni varten haastattelin kahdeksaa Jyväskylän vankilan vankia.

Vankien terveys ja hyvinvointi 2023: Wattu IV -vankiväestötutkimuksen mukaan vangit ovat moniongelmaisia ja käyttävät sosiaali- ja terveystalvueluita paljon suhteessa muuhun väestöön. Noin neljänneistä vangeista voidaan pitää terveystalvuelujen suurkuluttajina. ADHD todettiin 46 prosentilla miehistä ja 43 prosentilla naisista. Kahdeksalla prosentilla vangeista oli elämänsä aikana ollut jokin muu kuin päihdepsykoosisairaus, ja peräti 34 prosentilla vangeista päihdepsykoosisairaus. Lähes kaikilla psykoosisairauden omaavilla vangeilla oli lisäksi todettuna, joko päihde- tai persoonallisuushäiriö tai molemmat. Elämän mittainen päihdehäiriö todettiin tutkimuksessa 87 prosentilla vangeista. (Rautanen, Harald, Tyni 2023, 11.)

Opinnäytetyö on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Tutkimuskysymyksenä on, miten mielenterveys- ja päihdetyö toimii Jyväskylän vankilassa ja miten kehittäisit sitä edelleen? Opinnäytetyötutkimus toteutettiin teemahaastattelemalla Jyväskylän vankeja. Tavoitteena teemahaastatteluilla oli saada tietoa mielenterveys- ja päihdetyön toteuttamisesta, vaikuttavuudesta ja jatkokehittämisen tarpeista Jyväskylän vankilassa vankien näkökulmasta katsottuna.

2 Rikosseuraamuslaitos

Jyväskylän vankila kuuluu Rikosseuraamuslaitokseen (RISE), joka on oikeusministeriön alainen valtion virasto. Rikosseuraamuslaitoksen perustehtävänä on vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten turvallinen ja lainmukainen täytäntöönpano sekä tutkintavankeuden toimeenpano. (Rikosseuraamuslaitos 2024a.)

Rikosseuraamuslaitoksen arvot ovat oikeudenmukaisuus, turvallisuus, usko ihmisen mahdollisuuden muuttua ja kasvaa ja ihmisarvon kunnioittaminen. Tavoitteena on rikosten uusimisen vähentäminen, joka toteutetaan yksilöllisin kuntoutusohjelmin ja yhteistyöllä eri toimijoiden kanssa. Rikosseuraamuslaitokseen kuuluu 27 vankilaa ja seitsemän yhdyskuntaseuraamustoimistoa. (Rikosseuraamuslaitos 2024b.)

Rikosseuraamuslaitoksen strategiassa korostuvat vaikuttava kuntoutus, resurssien tehokas käyttö ja hyvinvoiva henkilöstö. Toimintaa kehitetään taloudellisesti, digitaalisesti ja ympäristöhuomioiden. Visio ”Yhdessä kohti turvallisempaa yhteiskuntaa” ohjaa sen toimintaa. (Rikosseuraamuslaitos 2024c.)

4.1 Rikosseuraamuslaitos organisaationa

Rikosseuraamuslaitoksen toiminta jakautuu neljään vastuualueeseen: kehittäminen ja ohjaus, asiakasprosessit, hallinto- ja tukipalvelut sekä operatiivinen toiminta. Operatiivisella alueella toimivat rikosseuraamuskeskukset, joihin kuuluvat vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot. Rikosseuraamuslaitoksessa työskentelee noin 2 750 henkilöä, ja sen ylimpänä johtajana toimii pääjohtaja. (Rikosseuraamuslaitos 2024b.)

Vuonna 2023 käynnistetty RISE 3.0 -uudistus tähtää asiakaslähtöisempään ja vaikuttavampaan rikosseuraamustyöhön. Uudistuksessa painotetaan yksilökeskeisyyttä, yhtenäisiä toimintatapoja, viranomaisyhteistyötä ja digitaalisia ratkaisuja. Lisäksi uudistuksella pyritään vahvistamaan rikosseuraamusalan ammattilaisten osaamista ja työmenetelmien vaikuttavuutta. (Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskus 2024.)

4.2 Rikosseuraamuslaitoksen asiakaskunta tilastoina

Vuonna 2023 Suomen vankiloissa oli keskimäärin 3 143 vankia päivittäin ja määrä kasvoi 90:llä edellisvuoteen verrattuna. Vuonna 2023 vankilaan tuli lähes 6 500 henkilöä, ensikertalaisten, nuorten ja ulkomaalaisten osuus kasvoi suhteessa edelliseen vuoteen. Väkivaltarikoksista tuomittuja oli 34 %, huumausainerikoksista 20 %, ryöstöistä 12 % ja seksuaalirikoksista 8 %. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2023, 14.) Yhdyskuntaseuraamuksia suoritti päivittäin keskimäärin 3 785 henkilöä. Yhdyskuntapalvelun ja ehdollisen vankeuden valvonnan määrät kasvoivat. Nuorista tuomituista 79 % suoritti ehdolliseen vankeuteen liittyvää valvontaa. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2023, 40.)

3 Jyväskylän vankila

Jyväskylän vankila on vuonna 2020 avattu 66-paikkainen avolaitos miehille. Vankilassa on 6 osastoa, joista yksi on tarkoitettu 18-20-vuotiaille nuorille aikuisille. Vankeuslain (767/2005) 1 luku 5 § velvoittaa, että alle 21-vuotiaina rikoksensa tehneiden nuorien vankeuden täytäntöönpanossa on kiinnitettävä erityistä huomiota. Vankila sijaitsee Jyväskylän Tourulassa ydinkeskustan välittömässä läheisyydessä. Vankilassa jokaiselle vangille nimetään oma vastuutyöntekijä, joka perehtyy vangin kokonaistilanteeseen ja ohjaa vankia vankeusprosessin eri vaiheissa. Vankilassa työskentelee rikosseuraamustyöntekijöitä, toimitilahenkilökuntaa, ohjaajia, psykologi, vartijoita ja työnjohtajia, rikosseuraamusesihenkilöitä, sekä apulaisjohtaja ja yksikönpäällikkö. (Rikosseuraamuslaitos 2024a.)

3.1 Vankien arki

Vankilassa vangit noudattavat vankilan päiväjärjestystä. Päiväjärjestyksestä, järjestyssäännöistä ja tulo-oppaasta löytyy ohjeistuksia erilaisista kielloista ja rajoituksista, sekä tietoa yleisistä vankilan arkea määrittelevistä asioista. Niihin on koottuna vankilan sulkua- ja avautumistiedot, vankiluvun tarkastusajankohdat ja ohjeet, toimintoihin osallistumisten ja kaupassa käyntien aikataulutukset sekä kauppakäytäntöjen, toimintojen ja harrastuksien ja vierailijoiden tapaamiin liittyvät ohjeistukset. (Rikosseuraamuslaitos 2024a.)

Vankilassa ei ole ruokalaa vangeilla, vaan vangit hankkivat itse omatoimisesti tarvittavat ruokatarvikkeensa kauppapäivien yhteydessä ja myös valmistavat itse ateriansa. Vangeille järjestetään vankilassa ruoanlaittokursseja, joilla varmistetaan, että jokainen vanki omaa tarvittavat ruoanlaittotaidot. Vankilan sisäisiin toimintoihin kuuluu myös muunlaista arjenhallinnan opettamista, kuten säännöllisen päivärytmin tavoittelua ja puhtaanapitoon liittyvää harjoittelua. (Rikosseuraamuslaitos 2024a.)

Vankien sellit ja osastot pyritään tarkistamaan henkilökunnan toimesta siisteyden osalta säännöllisin väliajoin. Vangeilla on käytössään tarvittavat siivousvälineet omien sellien ja yleisten tilojen siivouksien suorittamista varten. Osastoilla ei ole nimettynä siistijävankeja, vaan vangit siivoavat osastoilla yhteisvastuullisuusperiaatetta noudattaen. Vangeilla on käytössään asianmukaiset tilat pyykkihuollolle ja modernit suihku- ja saunatilat henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimista varten. (Rikosseuraamuslaitos 2024a.)

3.2 Vankilan toiminnot

Vankeuslain 8 luvun 2 §:n mukaan vankilaan saapuessaan vankeusvanki on velvoitettu osallistumaan toimintoihin. Vanki on vapautettava osallistumisvelvollisuudesta kokonaan tai osittain jos hänen terveydentilansa, toimintakykynsä tai ikänsä sitä vaatii. Yleensä Jyväskylän vankilassa vanki sijoitetaan alkuvaiheeksi tulopajalle, jonka tarkoitus on kartoittaa vangin toimintakykyä,

osaamisen tasoja, vahvuuksia ja toiveita toimintojen suhteen. Rangaistusajan suunnitelmaan ja yksilölliseen arviointiin perustuen vanki jatko-sijoittuu joko itsenäisiin toimintoihin tai vankilan järjestämiin ulkopuolisiin avolaitostoihin. Toiminnot koostuvat opiskeluista, valmentavista tai kuntouttavista toiminnoista, sekä vankilan yhteistyökumppaneiden järjestämistä toiminnoista. (Rikosseuraamuslaitos 2024a.)

Kouluttautuminen ja siviilityö vankilan ulkopuolella ovat mahdollisia ja suotavia toimintoja vangin edellytyksien täytyessä niihin. Vankien koulutusasteet ja tavoitteet vaihtelevat suuresti. Joillekin vangeista tavoitteena voi olla suorittaa loppuun peruskoulun oppimäärä, kun taas toisessa ääripäässä ovat yliopisto- tai ammattikorkeakoulutason opinnot. Vankien työtoiminta mahdollisuudet ovat laajoja. Jyväskylän vankilan yhteistyökumppaneina toimivat esimerkiksi Jyväskylän Katulähetys, Jyväskylän kaupunki, Metsähallitus ja Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradia. Valtakunnallisesti Metsähallituksen ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyö on vähentynyt merkittävästi mutta Jyväskylän vankilassa yhteistyö jatkuu edelleen, koska Metsähallituksen työnjohtaja on osa vankilan omaa henkilökuntaa. (Rikosseuraamuslaitos 2024a.)

Valtioneuvoston asetuksen vankeudesta (548/2005) 28 §:n mukaan vangeille maksetaan toimintarahaa ensimmäisessä luokassa 3,01 euroa päivältä, toisessa luokassa 4,62 euroa päivältä ja kolmannessa luokassa 7,35 euroa päivältä. Toimintarahan lisäksi maksettava provisio voi olla enintään 20 prosenttia toimintarahan määrästä. Toimintarahaa maksetaan sellaisesta toiminnasta, joka ei ole avolaitostyötä. Avolaitostöistä puolestaan maksetaan valtioneuvoston asetuksen vankeudesta (548/2005) 5 luvun 30 §:n mukaan avolaitospalkkaa, joka on veronalaista tuloa. Avolaitospalkka on 4,70 euroa tai 5 euroa tunnilta. Työhön perehdyttävältä jaksolta voidaan maksaa toimintarahaa. Lisäksi asetuksen vankeudesta 5 luvun 31 §:n mukaan vangille maksetaan käyttörahaa 1,60 euroa päivältä.

Psykologin vastaanottokäyntien mahdollisuus, sekä sosiaalityöntekijän kanssa käytävät keskustelut toimivat tärkeinä vankien tukiverkoston osina. Omaa päihdetyöntekijää vankilassa ei ole vaan päihdehoitajan vastaanottokäynnit on ulkoistettu Keski-Suomen hyvinvointialueelle. Eri-laiset toimintaohjelmat kuten Suuttumuksen hallinta, RMK Risen muutoskeskustelut, SÄRÖ, Liikenneturva ohjelma, Lapset puheeksi -menetelmä, ja seksuaalirikollisille tarkoitettu Uusi suunta -ohjelma puolestaan tarjoavat vangeille mahdollisuuden toteuttaa rangaistusajan suunnitelmaansa monipuolisesti. Toimintojen tavoitteena on edistää vapautumiseen valmistautumista ja jokaiselle vangille luodaan yksilöllinen kuntoutumispolku siviiliin pääsyä varten. (Rikosseuraamuslaitos 2024a.)

4 Jyväskylän vankilan vangit

Jyväskylän vankilan vankiaines on jaoteltu eri osastoihin. Yhteensä vankipaikkoja on 66 kuu-
della eri osastolla. Jyväskylän vankilassa omat osastonsa ovat seksuaalirikoksista tuomituille
sekä nuorille aikuisille vangeille, jotka ovat iältään 18-20 vuotta. Muut neljä osastoa ovat ja-
oteltu osittain vankilaan tulojärjestyksen, rikoslaadun ja tuomion pituuden sekä osastolle sopi-
vuuden arvioinnin perusteella. Vangin asuttamisesta päättää vankeuslain (767/2005) 4 luvun 9
§ mukaan valvonnan rikosseuraamusesihenkilö (RSE).

Vankeuslain (767/2005) 1 luvun 5 § kolmannen momentin mukaan alle 21-vuotiaiden vankeutta
täytäntöön pantaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota iästä ja kehitysvaiheesta johtuviin
tarpeisiin. Nuorten vankien kohdalla kuntoutuksessa tulee huomioida myös tilastolliset erityis-
piirteet. Vankien terveys ja hyvinvointi 2023: Wattu IV -vankiväestötutkimuksen mukaan aikai-
nen huumeiden käyttöhäiriö oli nuorilla 18-29-vuotiailla vangeilla yleisempää kuin muilla ikä-
ryhmillä. Tutkimuksen mukaan nuoret vangit olivat myös aloittaneet huumeiden sekä lääkeai-
neiden päihdekäytön muita ikäryhmiä nuorempina. Huumehäiriö todettiin 84 prosentilla ja mikä
tahansa päihdehäiriö 90 prosentilla nuorista vangeista (Rautanen ym. 2023, 116). Nuorille van-
geille järjestetään Jyväskylän vankilassa psykoedukatiivista kuntoutusta ja nuoria ohjataan ar-
jen haasteissa sekä opiskelupaikan hankinnassa (Rikosseuraamuslaitos 2024a).

Seksuaalirikollisille on Jyväskylän vankilassa oma osastonsa. Seksuaalirikollisten kuntouttamis-
sen tueksi Jyväskylän vankilassa on käytössä Uusi suunta -ohjelma. (Rikosseuraamuslaitos
2024a.) Uusi suunta- ohjelma on yksilömuotoinen ohjelma ja tarkoitettu matalan uusimisriskin
omaaville seksuaalirikoksen tekijöille (Rikosseuraamuslaitos 2022). Tutkimuskirjallisuudessa
seksuaalirikollisten tekijöihin liittyy omanlaisia erityispiirteitä. Osa seksuaalirikosten tekijöistä
teko liittyy antisosiaalisuuteen. Näissä tilanteissa seksuaalirikos näyttäytyy elämässä osana
muuta rikoskäyttäytymistä sekä muiden persoonallisuus- ja käytöshäiriöiden seurauksena
(Vauhkonen, Kaakinen, Hoikkala 2021, 22). Tutkimuskirjallisuuden mukaan myös esimerkiksi
heikot sosiaaliset taidot, kokemus vallan puutteesta, matala itsetunto, nöyryytyksen kokemuk-
set, hankalat suhteet toisiin aikuisiin ja seksuaaliset ongelmat ovat yhteydessä lasten seksuaa-
liseen hyväksikäyttöön. Sen sijaan naisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin syyllistyvistä henki-
löistä on havaittu erilaisia tyyppejä, joilla on henkilökohtaisia persoonallisia asenteita ja psy-
kososiaalisia taipumuksia. (Vauhkonen ym. 2021, 9.)

5 Uusintarikollisuus

Vapautuneiden vankeusvankien uusintarikollisuus on pysynyt tasaisena vuosina 2009-2018.
Vuonna 2018 vapautuneista 60 % syyllistyi viiden vuoden sisällä uuteen rikokseen, josta seurasi
ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelua. Keskeisimmät uusimista ennustavat tekijät

ovat rikoshistoria ja ikä: moninkertaisilla vangeilla uusimisriski on korkea ja nuoret palaavat vankilaan todennäköisemmin kuin vanhemmat. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2023.) Uusintarikollisuus on Suomessa yleisempää verrattuna muihin pohjoismaihin (RETS 2023). Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on omalta osaltaan ehkäistä uusintarikollisuutta ja lisätä yhteiskunnan turvallisuutta.

Wattu IV -vankiväestötutkimuksen mukaan neurokirjon häiriöstä ADHD on suoraan itsenäinen tekijä niin rikolliselle käyttäytymiselle kuin uusintarikollisuudellekin. Tällöin voidaan tehdä johtopäätös siitä, että neurokirjon piirteisiin liittyvien tarpeiden huomioiminen ja tunnistaminen vankeusajan kuntoutusohjelmien suunnittelussa on tärkeää. Kun vangin tarpeet huomioidaan rangaistusajan suunnitelmassa ja kuntoutusohjelmien toteutuksessa, niiden avulla voidaan vaikuttaa uusintarikollisuuteen, sekä vankien hyvinvointiin yleisesti. Tarpeiden huomioimisella ja kuntoutusohjelmien täsmällisellä toteuttamisella on vaikutuksia myös vankeuden täytäntöpanon turvallisuuteen. (Rautanen ym. 2023, 22.)

Wattu IV -vankiväestötutkimuksen mukaan päihdeongelmat, päihdehäiriöt ja niihin liittyvät psyykkiset ja somaattiset sairaudet sekä ja sosiaalisuuteen heijastuvat ongelmat ovat korostuneen yleisiä vankien joukossa. Haitalliset päihteiden käyttötavat lisäävät uusintarikollisuuden todennäköisyyttä, sillä päihteiden käytön jatkuminen vankeusajan jälkeen on vankiväestössä yleistä. (Rautanen ym. 2023, 113.) On huomattavaa, että vankien päihderiippuvuutta esiintyy muuhun väestöön verrattuna kymmenkertainen määrä. Elinaikainen päihdehäiriö on todettuna tutkimusten mukaan 84 prosentilla vangeista (Joukamaa ym. 2010, 46). Tutkimuskirjallisuudessa on myös havaittu, että vankiväestön päihdeongelmien laatu on muuttunut verrattuna 1980- ja 1990-lukuihin, siten että sekakäyttö on huomattavasti lisääntynyt noin 20 vuoden seuranta-ajan aikana (Rautanen ym. 2023, 114).

Kuten muihinkin Rikosseuraamuslaitoksen vankiloihin saapuessaan, myös Jyväskylän vankilaan saapuvan vangin päihteiden käytön taso kartoitetaan jo rangaistusajan suunnitelman laatimisen vaiheessa. Arvion perusteella vangille voidaan tarvittaessa aloittaa vieroitus- tai korvaushoito. Vangille annetaan tietoa päihteiden terveysriskeistä, sekä vankilassa ja vapautumisen jälkeen saatavilla olevista päihdekuntoutusmahdollisuuksista. Vangin terveydenhuollosta vankeuden aikana vastaa vankiterveydenhuollon yksikkö (VTH). Päihdesairauden omaavat vangit ohjataan päihdekuntoutuksen piiriin. Päihdekuntoutus sisältää lyhyitä motivointiohjelmia, kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan perustuvia ryhmiä ja yksilökeskusteluja. Lisäksi tarjotaan vertaisryhmiä, kuten AA- ja NA-ryhmiä. Päihdeongelmien osalta on myös huomioitava, että ne kytkeytyvät usein muihin haasteisiin, kuten psyykkisen hyvinvoinnin tasoon, sekä koulutuksen, ja työkokemuksen puutteisiin. Tämän vuoksi päihdekuntoutus yhdistetään vankilassa opiskelu-, työ- ja vapaa-ajan toimintoihin sekä ulkopuolisiin tukipalveluihin. Tarvittaessa vanki voidaan myös sijoittaa ulkopuoliseen päihdehoitolaitokseen enintään kuudeksi kuukaudeksi. (Rikosseuraamuslaitos 2023a.)

6 Normaalisuusperiaate

Vankeuslain (767/2005) 1 luvun 3 §:n mukaan vankeuden sisältönä voi olla vain vapauden menetys tai sen rajoittaminen, ja se on toteutettava turvallisesti yhteiskunnan, henkilökunnan ja vankien kannalta. Täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangille muita rajoituksia kuin mitä lain määräämät ja rangaistuksesta aiheutuu. Vankilan olot on pyrittävä järjestämään niin, että ne vastaavat yhteiskunnallisia elinoloja. Vangin terveyttä sekä toimintakykyä tuetaan haittojen ehkäisemiseksi.

Normaalisuusperiaate näkyy vankilan arjessa muun muassa vankien työ- ja osallistumisvelvollisuutena, joka perustuu päiväjärjestykseen, kuntoutusajatukseen, sekä turvallisuus- ja käytännön syihin. Toimettomuus voi haitata vankien tulevaa sopeutumista ja aiheuttaa ongelmia vankilan turvallisuudessa. Ihmisarvon näkökulmasta velvollisuus voi kuitenkin olla ristiriidassa yksilön valinnanvapauden kanssa, koska ihmisarvo perustuu pelkkään ihmisyyteen, ei toimintaan tai hyödyllisyyteen. (Kaarakka & Nikula 2023, 29.)

Jyväskylän vankilassa, kuten Suomen vankiloissa ylipäätään, vankien osallistumisvelvollisuutta sovelletaan nykyään melko väljästi, mikä on ihmisarvon kannalta vähemmän ongelmallista kuin tiukka velvoite. Toiminnasta kieltäytymiseen ei enää liity kurinpitorangeistuksia, vaan vangit pyritään sijoittamaan muuhun toimintaan. Vankityöstä maksettavat pienet korvaukset voivat myös osaltaan olla ristiriidassa ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kanssa, sillä ne voivat viestiä työn arvostuksen puutteesta ja herättää keskustelua pakkotyön kieltoon liittyen. Toisaalta normaalisuusperiaatteeseen liittyy myös se, että vangeilla on oikeus vapaa-ajan toimintoihin, jotka tukevat ihmisarvoista elämää kuten uskonnonharjoittamiseen, kirjastopalveluihin ja koulutukseen. Koulutuksen merkitys korostuu myös YK:n sopimuksissa, joissa sen nähdään edistävän yksilön kehitystä ja ymmärrystä ihmisarvosta. (Kaarakka & Nikula 2023, 30.)

Normaalisuusperiaatteen kautta pyritään edistämään rikollisuudesta irrottautumista, eli desistanssia. Desistanssin voidaan ajatella olevan pysyvä tila, eikä vain taukoa rikosten tekemisestä. Desistanssin voidaan ajatella tarkoittavan rikollisen käyttäytymisen lopettamista ja toisaalta sen voidaan ajatella tarkoittavan sitä hetkeä, jolloin rikollinen toiminta loppuu kokonaan. Desistanssin määrittelyssä ongelmallista on se, kuinka voimme tietää milloin ihminen on irrottautunut rikollisuudesta pysyvästi (Tyni 2015, 66). Desistanssi on monivaiheinen prosessi mihin liittyy epäröintiä, retkahduksia ja kompromisseja. Rikollisuudesta irtautuminen voidaan nähdä vaiheittaisena ja dynaamisena prosessina, joka muodostuu yksilön ulkoisten ja sisäisten tekijöiden vuorovaikutuksesta (Tyni 2015, 67). Desistanssi voidaan jaotella primaari- ja sekundaaridesistanssiin. Primaaridesistanssilla tarkoitetaan taukoa rikoksien teosta. Sekundaaridesistanssi puolestaan tarkoittaa kokonaan uudenlaisen ei-rikoksentekijän identiteetin omaksumisista, pois vanhasta rikoksentekijän identiteetistä. Tutkimuskirjallisuuden mukaan

sekundaaridesistanssin omaavalla yksilöllä voidaan tunnistaa merkittäviä muutoksia identiteettisellä tasolla. (Laine 2014, 210.)

7 Mielen terveys- ja päihdetyön lainsäädäntö

Moninainen ja tarkka lainsäädäntö ohjaa Rikosseuraamuslaitosta ja sen vankiloiden koko toimintaa kautta linjan. Lait ja asetukset muodostavat raamit vankila arjelle, ja rangaistusta suorittaville vangeille. Lait ja asetukset määrittelevät vankiloiden sekä vankilahenkilökunnan, että rangaistustaan suorittavien vankien oikeudet vastuut ja velvollisuudet. (Rikosseuraamuslaitos 2024d.)

Vankiloissa toimivan henkilökunnan täytyy tuntea tarkoin sekä sen omaa toimintaa, että vangin rangaistusaikaista toimintaa määrittelevät lait ja asetukset. Vankilahenkilökunnan on myös osattava perustella toimintaansa lakien ja asetusten kautta rangaistustaan suorittavalle vangille. Lainsäädännön tarkoituksena on myös taata turvallinen, oikeudenmukainen ja ihmisarvoa kunnioittava kohtelu vangeille. Vankeuslain (767/2005) 1 luvun 5§:n mukaan vankeja ei saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa keskenään eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kansallisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

7.1 Vankeuslain ja rangaistusajan suunnitelman huomioiminen

Vankeuslaki toimii keskeisenä rangaistusaikaa ja vankila arkea ohjaavana selkärankana. Vankeuslain (767/2005) 4 luvun 6 §:n mukaan vangille on laadittava yksilökohtainen rangaistusajan suunnitelma rangaistusajan suorittamisesta, vapautumisesta ja ehdonalaista vapautta varten. Valtioneuvoston asetus vankeudesta (509/2006) mukaan rangaistusajan suunnitelman (ransu) tulee sisältää tiedot vangin sijoittamisesta, toiminnasta ja tuomitun elämänhallintaa edistävästä tukitoimenpiteistä rangaistusaikana. Rangaistusajan suunnitelman tulee myös sisältää tietoa yhteydenpidosta vankilan ulkopuolelle, vapauttamisesta ja vapautumisvaiheen tukitoimenpiteistä. Sen lisäksi rangaistusajan suunnitelman sisällössä ja laajuudessa on otettava huomioon vangin rikoksen laatu ja rangaistuksen pituus, vangin työ- ja toimintakyky, rikosten uusimiseen vaikuttavat seikat, sekä vangin henkilöstä, aiemmasta rikollisuudesta ja olosuhteista saadut tiedot.

Vankeuslain 8 luvun 1 §:n mukaan vankilan järjestämisen ja hyväksymisen toiminnan tarkoituksena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan, vahvistamalla vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, ylläpitämällä ja parantamalla vangin ammattitaitoa ja osaamista, sekä työ- ja toimintakykyä ja tukemalla vangin päihtetöntä elämäntapaa. Toiminta johon vanki osallistuu voi sisältää työtä, koulutusta tai muita vangin valmiuksia edistäviä toimintoja. Vangin

velvollisuus osallistua toimintaan ei ole vapaaehtoista, vaan vanki on vankeuslain 8 luvun 2 §:n mukaan velvollinen vahvistettuna työ- ja toiminta-aikana osallistumaan vankilan järjestämään tai hyväksymään toimintaan. Kuitenkin vanki on kokonaan tai osittain vapautettava osallistumisvelvollisuudesta, jos hänen terveydentilansa, toimintakykynsä tai ikänsä sitä vaatii.

Vanki voi ja vangin tulisi, vankeuslain (767/2005) 4 luvun 7 §:n mukaan myös itse vaikuttaa oman rangaistusajan suunnitelmansa sisältöön ja suunnitelmaa tulee päivittää vuorovaikutuksessa vangin kanssa. Vangin vaikuttamisella rangaistusajan suunnitelmansa laatimiseen ja päivittämiseen, on myönteinen vaikutus vangin kuntoutumiseen ja desistanssiprosessin etenemiseen. Vangilla tulisi olla tunne siitä, että hän on itse oman kuntoutuksensa keskiössä ja vaikuttaja omassa desistanssiprosessissaan. Rangaistusajan suunnitelmaa tulee päivittää määräajoin.

7.2 Vankilan mielenterveys- ja päihdetyötä määrittelevä lainsäädäntö

Suomen vankiloissa terveydenhuollon toteutumisen vangeille järjestää (VTH) vankiterveydenhuolto. Vankiloissa pyritään toteuttamaan normaalisuusperiaatetta eli vangeille pyritään mahdollisuuksien mukaan tarjoamaan samat julkiset palvelut kuin muullekin väestölle. Lain rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta (128/1995) 1 luvun 3 § mukaan rangaistuslaitoksen olot on mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vastaamaan yhteiskunnassa yleensä vallitsevia elinoloja. Vankiloiden vankiterveydenhuolto (VTH) toimii Terveyden ja hyvinvointilaitoksen (THL) alaisuudessa ja valvonnassa, sekä yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. (VTH 2024.)

Vankien osalta noudatetaan terveydenhuollon lainsäädäntöä kuten muullekin väestölle. Vangeille tulee tarjota mielenterveys- ja päihdepalveluja tarpeen mukaan. Mielenterveyslain (1116/1990) 1 luvun 3 §:n mukaan hyvinvointialueiden tulee huolehtia alueellaan tässä laissa tarkoitettujen mielenterveyspalvelujen järjestämisestä osana perusterveydenhuoltoa ja erikoissairaanhoidtoa, sekä osana sosiaalihuoltoa. Perusterveydenhuollosta ja erikoissairaanhoidosta säädetään puolestaan terveydenhuoltolaissa ja sosiaalihuollosta sosiaalihuoltolaissa.

Terveydenhuoltolain (1326/2010) 2 luvun 20 § mukaan hyvinvointialueen ja kunnan viranomaisien on yhteistyössä kehitettävä väestön elinolosuhteita siten, että ne vahvistavat mielenterveyttä suojaavia tekijöitä ja ehkäisevät ennalta mielenterveyden häiriöiden syntyä. Hyvinvointialueen ja kunnan tehtävistä ehkäisevän päihdetyön järjestämisessä säädetään ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä annetussa laissa. Hyvinvointialueen ja kunnan vastuista edistää asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä säädetään lisäksi kunnan osalta sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021) annetun lain 6 §:ssä ja hyvinvointialueen osalta mainitun lain 7 §:ssä.

8 Vankien mielenterveys- ja päihdehäiriöt

Sata prossaa mun tekemistä rikoksista johtuu siitä, että mulla on niin pitkä päihdehistoria. Eli on se aika tärkeä juttu et vankilassa niihin hommiin saa apua. (vankihaastattelut 2025.)

Rikosseuraamuslaitoksen vuonna 2010 julkaisemassa Wattu III terveystutkimuksessa todetaan, että 94 prosentilla vangeista on diagnosoituna erilaisia mielenterveys- ja päihdehäiriötä (Joukamaa ym.2010, 46.) Yleisimpiä olivat päihdehäiriöt, jonka jälkeen seuraavaksi yleisimpiä diagnooseja olivat erilaiset persoonallisuushäiriöt, kuten epäsosiaalinen persoonallisuus ja tunne-elämältään epävakaa persoonallisuus. (Joukamaa ym. 2010, 72.) Mielialahäiriöistä tavallisimpia olivat moniasteiset masennustilat ja ahdistuneisuushäiriöistä yleisimpiä olivat paniikki- ja pelko-oireiset häiriöt. Psykoosisairaudet ja kaksisuuntainen mielialahäiriö sen sijaan eivät nousseet tutkimuksessa merkittäväksi diagnooseiksi vankien keskuudessa. (Joukamaa ym. 2010, 50-52.) Wattu IV -vankiväestötutkimuksessa 88 prosentilla miesvangeista todettiin elämänaikainen päihdehäiriö ja naisvangeista elämänaikainen päihdehäiriö todettiin 82 prosentilla. (Rautanen ym. 2023, 5.)

Mielenterveys- ja päihdehäiriöiden ohella vangeilla on myös todettuna erilaisia neurologisia häiriöitä kuten tarkkavaisuus (ADD)- ja ylivilkkaus (ADHD) häiriöitä. Neurokirjon henkilöiden esiintyvyys rikostaustaisissa on yleisempää kuin muussa väestössä. Wattu IV -vankiväestötutkimuksen tuloksien mukaan vankien ADHD:n ja autismitutkimuksen piirteiden esiintyvyys toisti aikaisempia tutkimustuloksia. Tutkimuksen diagnostisen haastattelun perusteella ADHD:n kaltaisen oirekuvan tunnisti itsessään itsearviointikyselyllä mitattuna 40 prosenttia tutkittavista vangeista. Autismitutkimuksen piirteitä tutkimukseen osallistuneista tutkittavista tunnisti itsellään noin 8 prosenttia. (Rautanen ym. 2023, 50.) Kokonaisuudessaan Wattu IV -vankiväestötutkimuksessa ADHD-oirekuva tunnistettiin 46 prosentilla miehistä ja 43 prosentilla naisista. ADHD oirekuvan saaneet olivat suhteessa muihin vankeihin harvemmin ensikertalaisia, vähemmän kouluttautuneita, ja nuorempia. Lisäksi ADHD- oirekuvan omaavat vangit päätyivät tutkimuksen mukaan kurinpidolliseen eristykseen useammin suhteessa muihin vankeihin. Näiden tuloksien voidaan todeta viittaavan siihen, että ADHD-piirteitä omaavilla vangeilla on laajempia vaikeuksia sopeutua vankilan arkeen ja vankilaympäristöön ylipäätään. (Rautanen ym. 2023, 45.)

Wattu IV -vankiväestötutkimuksessa 88 prosentilla miesvangeista todettiin elämänaikainen päihdehäiriö ja naisvangeista elämänaikainen päihdehäiriö todettiin 82 prosentilla. Nämä seikat ovat tärkeä ottaa huomioon vangin kuntoutusprosessissa, sillä vanki saattaa tarvita yhtäaikaista mielenterveys ja päihdekuntoutusta. Mielenterveys- ja päihdekuntoutusta ei siis tulisi eriyttää toisistaan vaan niitä tulisi käsitellä yhtäaikaisesti yhteisenä kokonaisuutena, vaikkakin kuntoutusmenetelmät, ja palvelut itsessään eroavatkin toisistaan. Akuuttikaan päihdehäiriö ei saisi muodostua esteeksi mielenterveyspalvelujen käytölle. (Päihdelinkki 2017.)

Kaksoisdiagnoosissa mielenterveyden häiriön hoidossa käytetään soveltaen samoja menetelmiä kuin niille, joilla ei ole päihdeongelmaa. Riippuvuutta aiheuttavia lääkkeitä kuitenkin välteetään. Usein kaksoisdiagnoosipotilaiden psyykinen oireilu on hoidon alkaessa vaikeampaa kuin niillä, joilla ei ole päihdehäiriötä. Hoidot kuitenkin lievittävät oireita yhtä paljon molemmissa tilanteissa. (Päihdelinkki 2017.)

Kaksoisdiagnoosipotilaiden hoidossa on mahdollista toteuttaa jaksottaista tai rinnakkaista hoito- tai kuntoutusmallia, joissa molemmissa on kaksi hoitavaa tai kuntouttavaa tahoja. Jaksottaisen malli tarkoittaa sitä, että ensin hoidetaan toista häiriötä (päihdehäiriö) ja kun päästään riittävän hyvään tulokseen, aloitetaan toisen häiriön hoito (mielenterveyshäiriö). Rinnakkaisen hoidon mallissa hoidetaan samanaikaisesti molempia häiriötä, mutta kummallekin on oma erillinen hoitotaho. Kaksoisdiagnoosipotilaiden hoitomallina käytetään myös mitä enemmissä määrin integroitua hoito- tai kuntoutusmallia, jossa sama työryhmä hoitaa molempia häiriötä. Erityisesti vaikeimmissa mielenterveyden häiriöissä tarvitaan usein integroitua hoitoa. (Päihdelinkki 2017.)

9 Tutkimusasetelma

Vankien teemahaastattelujen tavoitteena opinnäytetyössä oli selvittää vankien kokemuksia siitä, kuinka tehokkaasti Jyväskylän vankilassa tehtävä mielenterveys- ja päihdetyö tukee hyvää mielenterveyttä ja päihteiden käytöstä irtaantumista. Tarkoituksena oli haastattelujen avulla myös pyrkiä selvittämään vankilan toimintojen ja ohjelmien vaikutusta desistanssiprosesseihin sekä sitä kokevatko vangit tulevansa kuulluksi ja huomioidaanko heidän palvelutarpeensa riittävällä tasolla. Haastatteluiden tavoitteena oli lisäksi selvittää ovatko vangit tietoisia niistä toiminnoista, ohjelmista, menetelmistä ja palveluista, joita on mahdollista hyödyntää rangaistuksen suorittamisen aikana.

Teemahaastattelujen tavoitteena oli myös selvittää mitkä seikat Jyväskylän vankilan arjessa, päiväjärjestyksessä ja toimintakulttuurissa tukevat hyvää mielenterveyttä ja päihteettömyyttä. Miten Jyväskylän vankila eroaa toiminnaltaan muista laitoksista, joissa vanki on aikaisemmin ollut? Miten vankilan keskeinen sijainti lähellä kaupungin ydinkeskustaa palvelee kuntoutumisprosessia? Vankien kehittämis ehdotuksien havainnoiminen ja kuuleminen luo pohjan kuvan saamiseksi siitä, kuinka toimivaksi vangit Jyväskylän vankilan systeemin vapautteen valmentavana yksikkönä kokevat.

9.1 Tutkimusmenetelmä ja aineistonkeruumenetelmä

Opinnäytetyön tutkimuksessa käytetty tutkimusmenetelmä oli laadullinen eli kvalitatiivinen. Laadullisen tutkimusmenetelmän tyypillisiä piirteitä on, että se koostuu kokonaisvaltaisesta tiedonhankinnasta. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007, 157-160.) Laadullisessa tutkimuksessa

käytetään erilaisia analyysin- ja aineistonkeruumenetelmiä, joiden avulla tarkastellaan erilaisia ilmiöitä ja ihmisiä. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään ihmisiä tiedon keräämisen instrumentteina ja sellaisia tutkimustapoja suositaan, joissa tutkittavan ääni pääsee esille. Laadullista tutkimusta toteutetaan joustavasti siten, että suunnitelma voidaan muuttaa olosuhteitten mukaan. (Hirsjärvi ym. 2007, 161.)

Pääasiallisena tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössä oli kasvokkain tapahtuvat teemahaastattelut vangeille, jotka valikoituivat haastateltavaksi vankien oman halun ja suostumuksen, sekä muun vankilahenkilökunnan suositusten kautta. Vangeille ilmoitettiin haastattelun tarkoituksen, vapaaehtoisuus osallistumiseen, ja vankien henkilökohtaisien tietojen salaamiseen liittyvät vaatimukset. Vangit myös allekirjoittivat henkilökohtaisen suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta erilliselle suostumuslomakkeelle. Teemahaastattelujen luonteeseen kuuluu, että aiheet ovat tiedossa, mutta itse kysymyksillä ei tarvitse olla tarkkaa järjestystä tai muotoa. Haastattelutyypinä teemahaastattelu on avoimen haastattelun ja lomakkeen välimuoto. Teemahaastattelu vastaa sellaisia lähtökohtia, jotka kuuluvat kvalitatiiviseen tutkimukseen. (Hirsjärvi ym. 2007, 203.)

9.2 Aineiston analyysi

Aineiston kerääminen opinnäytetyössä toteutui nauhoittamalla teemahaastattelut kännykän ääninauhuriin, mikä mahdollisti haastattelutilanteiden tallentamisen helposti ja luotettavasti. Nauhoitukset varmistivat, että vankien kertomat kokemukset ja näkemykset säilyivät tarkasti alkuperäisessä muodossaan, ja olivat käytettävissä litteroitavaksi sekä analysoitavaksi myöhemmin ilman kiirettä. Haastattelutilanteen nauhoittaminen ääninauhuriin auttaa keskustelun pysymistä luontevana, koska silloin ei tarvitse kirjoittaa aineistoa paperille haastattelu hetkessä.

Nauhoitetut haastattelut litteroitiin ja litteroinnissa huomio kiinnittyi siihen, että tekstistä tulee mahdollisimman tarkka ja autenttinen kuvaus haastateltavien ilmaisuista. Aineiston analyysi tapahtui aineistoanalyysin menetelmällä, jossa litteroidusta tekstistä esiin nousi sellaisia toistuvia teemoja, jotka kuvastivat vankien kokemuksia mielenterveys- ja päihdetyön toivuudesta ja kehittämiskohteista.

9.3 Eettisyys ja luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen eettisyys tarkoittaa periaatteita ja käytäntöjä, joiden avulla varmistetaan tutkimuksen toteuttaminen moraalisesti kestäväällä tavalla. Opinnäytetyö tutkimuksessa erityinen huomio kiinnittyi tutkittavien oikeuksiin ja hyvinvointiin. Jokainen haastateltava antoi suostumuksensa haastattelulle ja haastateltavien yksityisyys- ja anonyymisyysperiaatetta kunnioitettiin. (TENK 2019).

Tutkimuksen tarkoitus, menetelmät ja mahdolliset vaikutukset on kuvattu avoimesti, eikä tuloksia ole valikoitu tai vääristelty. Aineiston käsittely ja analysointi on toteutettava tarkasti ja oikeudenmukaisesti. Aineiston analyysissa on otettava huomioon kulttuurisen ja sosiaalisen kontekstin sensitiivisyys, jotta stereotyyppien ja ennakkoluulojen vahvistamiselta vältytään. (TENK 2019).

Opinnäytetyötutkimuksen ajankohtana toimin vanginvartijana Jyväskylän vankilassa ja tästä syystä kaksinaisroolin huomioiminen eettisyyden näkökulmasta oli tärkeää. Päivittäiset keskustelut vankien kanssa ovat osa työtäni, mutta opinnäytetyötutkimusta en tehnyt vartijan roolista vaan opiskelijan roolista käsin. Ilmoitin tästä erosta myös haastateltaville vangeille itselleen. Tutkimusluvan hankkiminen Rikosseuraamuslaitokselta kuuluu opinnäytetyöprosessiin silloin kuin tutkimuksen kohteena on vangit ja vankilaympäristö. Jokainen haastateltava vanki sai luettavaksi tutkimusprosessiin liittyvän tietosuojaselosteen. Opinnäytetyöprosessin päätteeksi tietosuojaan varmistamiseksi kaikki taustamateriaalit, muistiinpanot ja tiedostot hävitetään asianmukaisesti. (TENK 2019).

10 Haastattelut

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä on, miten mielenterveys- ja päihdetyö toimii Jyväskylän vankilassa ja miten sitä voitaisiin kehittää edelleen? Teemahaastatteluiden tavoitteena oli saada tietoa vankien näkemyksistä mielenterveys- ja päihdetyön toimivuudesta Jyväskylän vankilassa. Haastatteluiden tarkoituksena oli saada koottua haastatteluaineiston tuloksista kehittämissuhteita Jyväskylän vankilan toimintatapoihin ja rakenteellisiin epäkohtiin nimenomaan vankien näkökulmasta katsottuna. Haastattelutilanteissa on pyrittävä olemaan millään tavoin vaikuttamatta vankien mielipiteisiin (TENK 2019).

Teemahaastatteluiden kautta nousi esiin monipuolisia kehittämissuhteita vankilan toimintojen suhteen, joita käsitellen seuraavassa luvussa. Haastattelujen pohjalta sain myös kattavan käsityksen siitä, millaisiin toimintoihin Jyväskylän vankilan vangeilla on mahdollista osallistua ja millaisia mielenterveys- ja päihdepalveluita Jyväskylän vankila vangeille tarjoaa. Vankihaastatteluissa lähtökohtana oli kokonaisvaltaisen käsityksen saaminen Jyväskylän vankilassa tapahtuvan mielenterveys- ja päihdetyön toteutumisesta ja sen kehittämisen kohteista. (Liite 1.)

10.1 Haastattelutuloksia

Haastatteluissa vangit kertoivat osallistuneensa erilaisiin toimintoihin Jyväskylän vankilassa. Näistä välittyi kuva toiminnan monipuolisuudesta. Viisi kahdeksasta haastattelusta vangista opiskeli vankeusaikanaan ja kolme oli mukana avolaitostyössä vankilan ulkopuolella. Harrastusten osalta seitsemän vangeista kävi vankilan ulkopuolisissa harrasteissa yleisimmin kuntosalilla.

Sen sijaan Jyväskylän vankilan tarjoamaan ohjelmatyöhön ei ollut osallistunut yksikään haastatelluista. Neljällä vangilla oli kuitenkin kokemusta ohjelmatyöhön osallistumisesta aiemmissa vankiloissa. Useat toivat esiin sen, kuinka toiminta ja harrastukset ovat tukeneet heidän mielenterveyttään ja arjen hallintaa.

Toiminnot kuten opiskelu ja harrastamiseen pääseminen ovat todellakin tukeneet mielen hyvinvointia. Minä opiskelen raksa-alaa ja käyn salilla. (H4)

Minun mielestä täällä olo aika tukee mun mielenterveyttä ja sitä rikoksista irtaustakin, kun on jotain tekemistä. Eikä vain makaa. (H6)

Mielenterveys- ja päihdepalveluista selvästi eniten käytetty palvelu oli psykologin vastaanotto. Kuusi kahdeksasta vangista kertoi hyödyntäneensä tätä palvelua vankeusaikanaan. Psykologipalvelujen hyödyllisyys ja henkilökunnan ammattitaito korostuivat useissa vastauksissa. Jyväskylän vankilassa päihdehoitajapalvelua ei ole enää ollut saatavilla vuoden 2024 lopun jälkeen, vaan palvelu on siirtynyt järjestettäväksi hyvinvointialueelle. Myös AA- ja NA-ryhmät ovat vankilan ulkopuolisia, eikä haastatelluista kukaan ollut osallistunut niihin. Vankilassa toimii osaaikaisesti sairaanhoitaja, joka toteuttaa esimerkiksi korvaushoitoa.

Olen käynyt psykologin vastaanottokäynneillä kahden viikon välein ja välillä kuukauden välein. Tässä linnassa on ihan tosi mukava ja asiallinen psykologi. (H8)

Kävin minä vielä viime vuonna sen päihdehoitajan juttusilla, mut sit se jäi, kun se ei enää käy täällä paikan päällä. (H2)

Kaikki haastatellut vangit, jotka olivat käyttäneet mielenterveys- tai päihdepalveluita, kokivat saaneensa niistä hyötyä. Vanki haastatteluiden perusteella palveluilla nähtiin olevan merkitystä niin mielenterveyden ja päihteettömyyden tukemisessa kuin desistanssiprosessissa. Desistanssi käsitteen selitin vangeille siten, että he ymmärsivät sen tarkoittavan rikoksista irtaantumisen prosessia, ja tätä tavoitetta palvelut olivat heidän antamiensa vastauksien mukaansa tukeneet.

Kyllä on ollut hyötyä ja nyt vaikka tullut välillä sellaisia ajatuksia vielä mieleen, että tekisi mieli juoda pahaan oloon viinaa niin en ole kuitenkaan niin tehnyt. (H3)

Todellakin on ollut hyötyä psykologin kanssa käydyistä keskusteluista. Kun sen kanssa periaatteessa voi keskustella mistä vaan luottamuksellisesti. (H5)

Sata prossaa mun tekemistä rikoksista johtuu siitä, että mulla on niin pitkä päihdehistoria. Eli on se aika tärkeä juttu et vankilassa niihin hommiin saa apua. (H3)

Haastattelemani vangit esittivät useita konkreettisia kehittämissuhteita Jyväskylän vankilan toimintaan. Usein esiin nousi toive vankila-alueen sisäisten toimintojen monipuolistamisesta, harrastusmahdollisuuksien lisäämisestä ja ulkoilun ajallisen laajentamisesta kahteen tuntiin yhden tunnin sijaan. Myös toive ulkopuolisista sijoituksista esimerkiksi päihdekuntoutusyksiköihin nousi esille. Lisäksi useampi vanki toivoi ammattimaisempaa tukea esimerkiksi Kela asioiden

hoitoon ja vapautumiseen liittyvien taloudellisten tukien hakemiseen liittyen. Yhteisöllisyyttä ja sosiaalisia kohtaamisia tukevien tilojen puuttuminen mainittiin toistuvasti.

Minun mielestä, vankila-alueella voisi olla joku yhteinen tila, jossa voisi harrastaa jotain. Siinä tulisi sitten sosiaalisia kohtaamisiakin samalla. (H7)

Olisi hyvä, jos olisi mahdollisuus päästä ihan sellaiseen ulkopuoliseen sijoituspaikkaan päihdekuntoutukseen. (H2)

Minä ehdotan, että luotaisiin sellainen palvelukartta systeemi, jonka avulla tulopajan työntekijät osaisivat paremmin neuvoa Kela-asioiden hoitamisia. (H2)

Suurin osa haastateltavista vangeista koki henkilökunnan toiminnan ammattimaisena, myönteisenä ja asiallisena. Kuitenkin kaksi haastateltavista vangeista toi esille tyytymättömyyttä tiettyjen työntekijöiden toimintaan. Tyytymättömyyttä henkilökunnan toimintaan koettiin sellaisissa tilanteissa, joissa menneisydessä tapahtuneen sääntörikkeen koettiin vaikuttavan koko loppu vankeusaikaan negatiivisesti.

Yksi aikaisempi rike johti siihen, että mua tarkkaillaan koko ajan suurennuslasilla. (H2)

Mukavaa henkilökuntaa kyllä on vankilassa, hyvin olen tullut toimeen lähes kaikkien kanssa. (H6)

Vanki haastatteluista nousi kokonaisuudessaan esiin tyytyväinen kuva Jyväskylän vankilan toimivuudesta. Vankilan sijainti koettiin hyväksi ja palvelut, työnteko, opinto sekä harrastusmahdollisuudet helposti saavutettaviksi. Vankilaolosuhteet koettiin asiallisiksi ja varsinkin vertauksissa suljettuihin vankiloihin, joista osalla vangeista oli kokemusta, koettiin Jyväskylän vankila merkittävästi olosuhteiltaan paremmaksi. Kuitenkin arjen mielekkyyden ylläpitämisessä koettiin joidenkin vankien mielestä kehittämistarpeita. Erityisesti iltapäivien ja iltojen vapaa-aika koettiin toisinaan tylsäksi ja vangit perustelivat kantojaan sillä, ettei vankila-alueella ole riittävästi tekemistä eikä sosiaalisia tiloja viettää aikaa.

Välillä kyllä käy aika pitkäksi, kun ei ole toimintojen jälkeen tekemistä. Joku sellainen harrastetila voisi olla hyvä missä voisi viettää aikaa. (H1)

Kyllä tämmöinen avovankila systeemi ihan eri lailla tukee sitä, että pysyy sitten siviilissä irti huumemaailmasta ja rikoksien teosta. (H4)

Kaikki on tässä lähellä ja joka paikkaa pääsee jalkaisin tai fillarilla. (H6)

10.2 Kehittämisehdotuksia Jyväskylän vankilan toimintaan vankihaastatteluiden pohjalta

Vankihaastatteluiden tulosten perusteella vankila-alueelle tulisi luoda sellainen sosiaalinen tila, jossa vangit voisivat viettää aikaa yhdessä ja pelata esimerkiksi pingistä tai biljardia. Tällaisen tilan luominen todennäköisesti vahvistaisi vankien sosiaalisen kuntoutumisen mahdollisuuksia, lisäisi henkilökunnan mahdollisuuksia lähityöhön sekä vahvistaisi yhteisöllisyyden tunnetta. Pelillisten toimintojen hyödyntäminen vankilan arjessa nykyistä vahvemmin voisi

madaltaa osallistumiskynnystä mikä puolestaan helpottaisi vuorovaikutuksen syntymistä ja luottamuksen rakentumista vankien keskuudessa suhteessa toisiin vankeihin ja suhteessa myös henkilökuntaan. Pelilliset menetelmät tarjoavat myös selkeitä rakenteita keskusteluille ja auttavat vaikeiden aiheiden käsittelyssä sekä helpottavat tunteiden ilmaisua ilman sanoja. Lisäksi ne tukevat itseymmärrystä, auttavat tunnistamaan voimavaroja ja tarjoavat keinoja tunteiden jäsentämiseen. Ryhmätoiminnassa pelillisuus vahvistaa yhteisöllisyyttä ja vertaistukea, vähentäen vangin kokemaa eristäytymistä. Pelillinen kuntoutus voi myös lisätä motivaatiota, vahvistaa osallisuutta ja tukea sopeutumista yhteiskuntaan, samalla kun se parantaa henkilökunnan työhyvinvointia ja vankila-arjen sujuvuutta. (THL 2023.)

Ulkoilumahdollisuuksia tulisi laajentaa siten, että vangit voisivat tehdä pidempiä ja monipuolisempia ulkoilulenkkejä. Liikunnan merkitys ihmisen hyvinvoinnille on merkittävä, sillä liikunta edistää suoraan fyysistä ja psyykkistä terveyttä, auttaa stressinhallinnassa, parantaa vireystasoa ja unen laatua. Lisäksi liikunta vähentää ahdistusta ja masennusta, ja sen vaikutukset voivat olla tietyissä tapauksissa jopa yhtä tehokkaita kuin lääkityksen vaikutuksen oireisiin. (Mieli 2022.) Ulkoilumahdollisuuksien laajentamisen ongelmana vankilan valvontahenkilökunnan kannalta on kuitenkin nähty ulkoilun valvomisen hankaluus. Vankeuslain (767/2005) 8 luvun 9 §:n mukaan vangille voidaan antaa lupa osallistua vankilan ulkopuolelle riittävän valvonnan alaisena vankilan hyväksymään tai järjestämään toimintaan, jonka avulla tuetaan vangin kuntoutumista.

Vankihaastatteluiden tulosten perusteella ulkopuoliseen sijoitukseen liittyviä prosesseja tulisi yksinkertaistaa ja resursseja lisätä, jotta vankien sijoittuminen esimerkiksi päihdehuollon yksiköihin toteutuisi joustavammin. Ulkopuolisiin sijoituksiin pääseminen edistäisi vankien kuntoutumista ja helpottaisi yhteiskuntaan paluuta. Nykyiset ehdot, kuten päihdeettömyys, valvonta teknisin välinein ja kirjalliset sopimukset vankilan, vangin ja sijoituspaikan välillä, ovat tarpeellisia mutta samalla hakuprosessien byrokratia vaikeuttaa sijoitusten toteutumista (Rikosseuraamuslaitos ohje 9/400/2021).

Vankilan tulopajan toimintaa tulisi kehittää laajentamalla palveluohjausta ja tehostamalla neuvontaa Kelan tukien hakemisen, sosiaalipalveluiden, asumisen ja työnhaun alueilla. Palveluohjauksen rooli on keskeinen vangin tilanteen kokonaisvaltaisessa kartoittamisessa, tarvittavien palveluiden hankinnassa ja koordinoinnissa sekä asioiden etenemisen valvonnassa. Palveluohjaus tukee vangin sopeutumista elämänmuutoksiin, kuten vapautumiseen ja kotoutumiseen, sekä helpottaa selviytymistä vaikeista kokemuksista. Lisäksi se edistää eri viranomaisten ja organisaatioiden välistä yhteistyötä vangin tukemiseksi (STM 2019). Selkeän palvelukartan laatiminen vankilahenkilökunnan tueksi voisi parantaa ohjauksen laatua ja tukea vankien valmiuksia selviytyä vapaudessa.

11 Johtopäätökset

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin Jyväskylän vankilan mielenterveys- ja päihdetyön toimivuutta sekä siihen liittyviä kehittämiskohteita vankien näkökulmasta katsottuna. Haastattelujen perusteella nousi esiin useita keskeisiä teemoja, joita tarkastelin holistiseen ihmiskäsitykseen perustuvan teoreettisen viitekehyksen sekä rikosseuraamusjärjestelmän strategioiden kautta. Eri-tyisesti nousi esiin Jyväskylän vankila-alueen sosiaalisten tilojen niukkuus, joka rajoittaa vankien yhteisöllistä toimintaa, kuten pelaamista ja muuta sosiaalista kanssakäymistä. Vangit kokivat, ettei heillä ole riittävästi mahdollisuuksia viettää aikaa muiden vankien kanssa, mikä kaventaa sosiaalista vuorovaikutusta. Yhteisöllisyyden puute heikentää sosiaalista kuntoutumista, joka on yksilöstä lähtevän muutoksen ytimessä. Tämän vuoksi Jyväskylän vankilan tulisi vahvemmin pyrkiä kehittämään sosiaalisten tilojen toimivuutta ja hyödyntää pelillisten menetelmien käyttöä osana kuntouttavaa työtettä. (THL 2023.)

Fyysistä hyvinvointia edistävät toimet, kuten ulkoilu ja liikunta koettiin osittain riittämättömiksi. Nykyiset ulkoilureitit ja aikataulut rajoittavat liikkumisen mahdollisuuksia, mikä vaikuttaa negatiivisesti niin fyysiseen kuin psyykkiseen hyvinvointiin. Laajemmat ja monipuolisemmat ulkoilumahdollisuudet voisivat tukea merkittävästi vankien hyvinvointia ja kuntoutumista. (Mieli 2022.) Saman aikaisesti johtopäätöksenä vankien haastattelutukoksista voidaan kuitenkin todeta, että ulkopuolisiin harrasteisiin pääseminen on Jyväskylän vankilassa järjestetty asianmukaisesti ja vankilan sijainnin vuoksi harrastukset ovat helposti saavutettavissa.

Päihdehoidon ja mielenterveyspalveluiden saatavuus osoittautui riittämättömäksi, lukuun ottamatta psykologipalvelua. Erityisesti päihdehoidon ulkoistaminen vaikeuttaa vankien hoitoon hakeutumista ja vaikuttaa sitä kautta suoraan vankien kuntoutumiseen. Tilanne on tietyin osin ristiriidassa vankeuslain (767/2005) 1 luvun 3 § määrittelyn kanssa, jossa todetaan, että vankilan olot on järjestettävä mahdollisimman paljon vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja ja vankien toimintakykyä ja terveyttä on tuettava. Vaikka vangeilla on mahdollisuudet edelleen päihdehoitajapalveluun niin kynnys ulkopuoliseen palveluun hakeutumisessa on huomattavan suuri verrattuna aikaisempaan vankilan sisäiseen päihdehoitajapalveluun. Päihde- ja mielenterveystyön resursoinnin parantaminen olisi tärkeää, jotta vankien mielenterveys- ja päihdepalvelu tarpeisiin voitaisiin vastata ja siten edistää mahdollisuuksia kuntoutumiseen. Tähän liittyy kiinteästi myös ulkopuolisiin kuntoutuspaikkoihin pääsemisen helpottamisen tarve. Rikosseuraamuslaitoksen ohjeistuksen (9/400/2021) mukaan päihteettömyys ja valvonta ovat sijoitusten edellytyksiä, mutta näiden vaatimusten rinnalle tarvitaan joustavia ratkaisuja.

Vankeuden jälkeinen elämä nousi myös esiin vankien huolenaiheena. Useat vangit toivat esiin kokemuksen siitä, että palveluohjaus vapautumisen jälkeiseen elämään on riittämätöntä. Palveluohjauksen osalta koettiin puutteita muun muassa Kelan tukien hakemisen, asumisratkaisujen, sosiaalipalveluiden ja työnhaun neuvonnassa. Vankilahenkilöstön tueksi on laadittuna

palvelukartta, jonka avulla voidaan järjestelmällisesti kartoittaa ja ohjata vanki tarvitsemiensa palveluiden pariin ja hakemaan oikeanlaisia Kela-etuuksia. Olemassa olevaa palvelukarttaa joka osaltaan tukisi vankien osallisuutta ja valmiuksiaan palata yhteiskuntaan vankeuden jälkeen tulisi hyödyntää entistä vahvemmin (STM 2019). Ilman riittävää tukea on vaarana, että kuntoutuksen aikana saavutetut edistysaskeleet valuvat hukkaan. Vankeusaika voi parhaimmillaan tarjota mahdollisuuden elämänmuutokseen, mutta ilman jatkumoa riski rikoksien uusimisimisiin ja päihde- ja mielenterveyshäiriöiden oireilujen hallitsemattomuuteen kasvaa.

Haastattelutulokset nostivat esiin myös johtopäätöksen henkilökunnan roolin merkityksestä vankien kohtaamisien kokemuksissa. Suurin osa vangeista koki, että henkilökunta on asiallista ja reilua ja että henkilökunnan toiminta tukee heidän vankeusaikaansa. Toisaalta vangit toivat esille tarvetta enemmän vuorovaikutuksellisesta kohtaamisesta. Henkilökunnan vuorovaikutustaitojen kehittämisen ja niin sanotun lähityön lisäämisen nostan johtopäätöksissä keskeisiksi kehityskohteiksi. Henkilökunnan kuunteleva ja vuorovaikutteinen työote voi olla jopa yksi avaintekijöistä siinä, kuinka motivoitunut vanki on kuntoutumaan, sitoutumaan päihteettömyyteen ja kulkemaan kohti rikoksetonta elämää. Tämä linjaus on myös osa Rikosseuraamuslaitoksen strategista tavoitetta kehittää henkilöstön osaamista ja työtettä (Rikosseuraamuslaitos 2022).

Johtopäätösten yhteenvetona kehittämistoimiksi nousivat päihde- ja mielenterveyspalvelujen parantaminen, sosiaalisten tilojen uudistaminen, ulkoilumahdollisuuksien laajentaminen, ulkopuolisiensijoitusten saavuttavuuden parantaminen, sekä henkilökunnan ja vankien välisen vuorovaikutuksellisen lähityön lisääminen. Näiden kehittämiskohteiden toteuttaminen todennäköisesti tukisi vankien kokonaisvaltaista kuntoutumista.

12 Pohdinta

Opinnäytetyöprosessin edetessä olen oppinut ymmärtämään kokonaisvaltaisesti vankien kuntoukseen liittyviä prosesseja ja saanut syvällisen käsityksen Jyväskylän vankilan mielenterveys- ja päihdetyöstä. Samalla olen kehittänyt tiedonhankinta- ja tutkimusosaamistani, oppinut arvioimaan lähteiden luotettavuutta ja hyödyntämään relevanttia tietoa. Ymmärrykseni mielenterveys- ja päihdetyön merkityksestä osana vankila ympäristöä ja osana vankien kuntoutumisenprosessia on syventynyt. Olen pystynyt tuottamaan tietoa vankilan mielenterveys- ja päihdetyöstä ja tuomaan esiin kehittämideoita Jyväskylän vankilan toiminnan parantamiseksi. Opinnäytetyöprosessi on antanut mahdollisuuden ammatilliseen kasvuun ja olen oppinut reflektoida omaa oppimisprosessiani. Lisäksi vuorovaikutustaitoni ja valmiuteni haastattelujen toteuttamiseen ovat vahvistuneet ja ammatillinen osaamisen tasoni on parantunut.

Opinnäytetyöprosessi on kokonaisuudessaan tarjonnut kattavan katsauksen Jyväskylän vankilan mielenterveys- ja päihdetyön nykytilanteeseen vankien näkökulmasta katsottuna. Vankien haastatteluiden perusteella on tullut esille, että Jyväskylän vankila tarjoaa vangeille monia positiivisia elementtejä, kuten hyvät ja asianmukaiset opiskelu- ja harrastusmahdollisuudet, jotka jo itsessään tukevat vankien hyvää mielenterveyttä ja päihdeettömyyttä. Vankien kokemukset osoittavat, että erityisesti psykologin tarjoamat palvelut ovat olleet tärkeä osa kuntoutusprosessia. Kuitenkaan palveluiden tehokkuus ja saavutettavuus eivät ole joka tilanteessa optimaalisia. Tämä puute tulee näkyväksi erityisesti päihdehoidon toteuttamisessa, koska omaa päihdehoitajaa ei vankilassa ole.

Haastatteluissa esiin nousseet vankien esiintuomat kehittämissuhteet, kuten sosiaalisten tilojen lisääminen ja ulkoilumahdollisuuksien laajentaminen, korostavat vankilassa vallitsevaa tarvetta lisätä yhteisöllisyyttä ja parantaa vankien hyvinvointia. Vankien toiveet ulkopuolisesta sijoituksesta päihdekuntoutusyksiköihin ja laajemmasta tuesta käytännön asioiden, kuten Kelan ja asumisasioiden hoitamisessa ovat myös keskeisiä tekijöitä, jotka voisivat optimaalisesti toteutuessa edistää vankien kuntoutumisprosessien edistymistä ja helpottaa sopeutumista yhteiskuntaan.

Normaalisuuden periaatteen korostaminen vankilatyössä on huomionarvoisen olennaista ottaa huomioon. Se että vankilaolosuhteet muistuttavat mahdollisimman paljon normaaleita elämäntilanteita ottaen huomioon vankeuden erityispiirteet, tarjoaa tukea jo itsessään vankien kuntoutumisprosesseihin. Tavoitteena tulisi olla on, että vangit voisivat elää vankilaolosuhteissa mahdollisimman normaalia elämää, osallistua koulutukseen, työhön ja muihin sellaisiin aktiviteetteihin, jotka tukevat heidän kuntoutustaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan. Jyväskylän vankilan olosuhteet tulisi rakentaa myös vahvemmin sellaisiksi, että ne mahdollistavat vankien mahdollisuutta ylläpitää henkilökohtaisia ihmissuhteita. Vankilan tapaamistilan muokkaaminen sellaiseksi, jossa vangin yksityisyyttä suhteessa parannettaisiin voisi toimia osana kyseistä tavoitetta.

Työntekijöillä Jyväskylän vankilassa on osaltaan tärkeä roolia olla tukemassa vankien kuntoutusta ja elämänhallintaa. Normaalisuuden periaate tulisi yhä vahvemmin näkyä myös vankien ja vankilahenkilökunnan vuorovaikutustilanteissa. Vankien kokemukset henkilökunnan toiminnasta olivat pääosin myönteisiä, mutta myös tyytymättömyyttä vuorovaikutustilanteiden suhteen esiintyi. Vuorovaikutustilanteet ovat olennainen osa vankilan toimintaa ja henkilökunnan vuorovaikutustaitojen osaamisella ja mahdollisuudella toteuttaa vuorovaikutustaitoja on myös suoraa vankilaturvallisuutta parantavaa merkitystä.

Pohdintani lopuksi nostan esiin niitä kehittämisen kohteita, jotka nousivat esiin vankien haastattelujen tulosten analyysien pohjalta. Jyväskylän vankilan tulopajan muuttaminen vastaamaan paremmin vankien tarpeita olisi tärkeä toimi ja toteutettavissa suhteellisen vaivattomasti, jos

tahtoa siihen löytyisi. Tulopajan muuttaminen tilaksi, jossa voisi pelata pelejä tai harrastaa musiikkia ja liikuntaa palvelisi vankien sosiaalisenkuntoutumisen edellytyksiä. Palvelunohjaus ja vankien toimintakyvyn kartoittamiseen jäisi tulopajalla vielä hyvin tilaa tai palveluohjausta ja toimintakyvyn kartoittamista voitaisiin toteuttaa myös muualla kuin tulopajan tiloissa. Sosiaalinen tila voisi toimia myös siltana henkilökunnan ja vankien välisen vuorovaikutuksen ja luottamuksen rakentamisessa, mikä olisi tärkeää sekä turvallisuuden edistämisen että vankien kuntoutumisenprosessien kannalta.

Toiseksi kehittämisen kohteeksi Jyväskylän vankilan toiminnassa nostan vankien ohjaamisen tehostamisen hakeutua päihdehoitajapalveluiden piiriin vaikkakin palvelu on ulkoistettu hyvinvointialueelle. Päihdetyön laatu Jyväskylän vankilassa heikkeni huomattavasti päihdehoitajan ulkoistamistoimien seurauksena vuoden 2024 alussa. Tällä hetkellä vankien kynnys hakeutua päihdehoitajan vastaanotolle on huomattavasti korkeampi kuin aikaisemmin ja sen vuoksi vankeja tulisi ohjata vahvemmin palvelun piiriin.

Päihdetyön osalta vankien ulkopuolisiin sijoituksiin pääsyn helpottaminen, olisi tärkeä tuki erityisesti niille vangeille, joilla päihdeongelmat ovat akuutteja. Ulkopuoliseen sijoitukseen pääseminen tukisi vankeja päihdekuntoutusprosessien toteuttamisessa ja edistäisi desistanssiprosesseja eli rikollisesta elämäntavasta irtaantumisenprosesseja. Myös muiden vankilan ulkopuolisten yhteistyökumppaneiden suhteen yhteistyön parantaminen olisi tärkeää sillä se edistäisi suoraan vankien sopeutumista takaisin yhteiskuntaan.

Lisäksi Jyväskylän vankilan tulisi jatkossakin varmistaa, että psykologin ja muiden mielenterveystoimijoiden tukipalvelut ovat helposti saavuttavissa. Mielenterveys- ja päihdetyö on olennainen osa vankilatoimintaa ja sen merkitys todennäköisesti edelleen kasvaa tulevaisuudessa. Rikosseuraamuslaitokset säästötoimet osaltaan vaikeuttavat Jyväskylän vankilan mielenterveys- ja päihdetyön toteuttamista. Aina ei kuitenkaan kyse ole rahallisista resursseista, vaan mielenterveys- ja päihdetyötä voidaan kehittää myös sellaisilla rakenteellisilla ja toiminnallisilla muutoksilla, jotka ovat kustannustehokkaita.

Lähteet

Bergström 2024. Mielipalvelut. Kokonainen ihminen - holistinen ihmiskäsitys auttamistyön perustana? Viitattu 1.2.2025

<https://mielipalvelut.fi/artikkelit/kokonainen-ihminen-holistinen-ihmiskasitys-auttamistyon-perustana/>

Joukamaa, M. (2010). Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidon tarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010.

<https://thl.fi/documents/155392151/190160595/Rikosseuraamusasiakkaiden+terveys,+ty%C3%B6kyky+ja+hoidontarve.pdf/1dfc239a-5af0-27a3-afd9-951566336c31/Rikosseuraamusasiakkaiden+terveys,+ty%C3%B6kyky+ja+hoidontarve.pdf?t=1737612728845>

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Kaarakka, O., Nikula, K. 2023. (toim.) Rikosseuraamusalan etiikka - käsitteistä käytäntöön. Viitattu 25.12.2024

https://www.rskk.fi/material/collections/20230125123757/HphB3WjuJ/RISE_Rikosseuraamusalan_etiikka_WEB.pdf

Koivula, M., & Laine, J. 2019. Pelillisuus ja sen hyödyt sosiaalisessa kuntoutuksessa. Helsinki: Sosiaalialan tutkimuskeskus.

<https://www.puhejakieli.fi/sites/puhejakieli.fi/files/kielileikkijapelillisuus2021open.pdf>

Laine, M. Kriminologia ja rankaisun sosiologia 2014. Riika 2014: Drukatava.

Mieli 2022. Liikunta ja kehon kuunteleminen. Viitattu 28.3.2025

<https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mielenterveys-ja-arjen-taidot/liikunta/>

Päihdelinkki 2017. Viitattu 13.2.2025

<https://paihdelinkki.fi/tietopankki/tietoiskut/mielenterveys/samanaikainen-paihde-ja-mielenterveyden-hairio>

Rautanen, M., Harald, K., Tyni, S. 2023.(toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. Viitattu 25.11.2024

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147958/URN_ISBN_978-952-408-148-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

RETS 2023. Artikkelit. Hallitusohjelma voi pahentaa rikosseuraamusasiakkaiden asunnottomuustilannetta. Viitattu 21.1.2025

<https://rets.fi/2023/07/hallitusohjelma-voi-pahentaa-rikosseuraamusasiakkaiden-asunnottomuustilannetta/>

Rikosseuraamuslaitos 2022. Koulutus ja osaamisen kehittäminen. Viitattu 17.5.2025

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/tyojakoulutus/koulutusjaosaimisenkehittaminen.html>

Rikosseuraamuslaitos 2023a. Päihdetyö. Viitattu 18.11.2024

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus/paihdetyo.html>

Rikosseuraamuslaitos 2023b. Sosiaalinen kuntoutus vankiloissa. Viitattu 29.12.2024

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus/arkielamantaidot.html>

Rikosseuraamuslaitos 2024a. Jyväskylän vankila. Viitattu 26.11.2024

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/jyvaskylanvankila.html>

Rikosseuraamuslaitos 2024b. Tehtävät. Viitattu 26.11.2024

<https://rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset.html>

Rikosseuraamuslaitos 2024c. Arvot ja strategia. Viitattu 21.11.2024.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Rikosseuraamuslaitos 2024d. Lait ja asetukset. Viitattu 26.11.2024

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/laitjaasetukset.html>

Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskus 2024. Viitattu 8.5.2024

<https://www.rskk.fi/fi/index/ajankohtaista/2024/rikosseuraamusalankoulutusjarjestelmaa-uudistetaanorganisaatiouudistusta>

Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2021. Viitattu 25.12.2024

https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210830085518/7SwOchBUn/Alaikaiset_ja_nuoret_vangit_selvitys_2021.pdf

Rikosseuraamuslaitos ohje 9/400/2021. Vangin sijoittaminen ulkopuoliseen laitokseen (9/400/2021). Viitattu 28.3.2025

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/vanginsijoittaminenulkopuoliseenlaitokseen94002021.html>

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2023. RISE. Tilastollinen vuosikirja. Viitattu 11.2.2025

https://rikosseuraamus.fi/material/sites/rise_ja_rskk_yhteiset/dokumentit/qgn6jsfk2/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2023.pdf

STM 2019. Asiakas- ja palveluohjaus viitoittaa polun palveluihin. Viitattu 27.12.2024

<https://stm.fi/-/asiakas-ja-palveluohjaus-viitoittaa-polun-palveluihin>

THL 2023. Pelillisyyden hyödyntäminen sosiaalityössä. Viitattu 20.4.2025

<https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asetussa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/uudista-asiakastyota-luovasti-ja-leikkisasti/pelillisyyden-hyodyntaminen-sosiaalityossa>

TENK 2019. Viitattu 28.12.2024

https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/lhmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Tyni 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus - Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Viitattu 20.4.2025.

https://rikosseuraamus.fi/material/sites/rise_ja_rskk_yhteiset/dokumentit/4bivv3040/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vaikuttavuus_-_Onko_kuntoutukselle_tilastollisia_perusteita_Sasu_Tyni_vaitoski.pdf

Vauhkonen, T., Kaakinen, T. & Hoikkala, T. 2021. Seksuaalirikosten tekijät, tekotilanteet ja ennaltaehkäisemisen mahdollisuudet. Viitattu 13.4.2025

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163523/VNTEAS_2021_56.pdf?sequence=1&isAllowed=y

VTH 2024. Viitattu 2.4.2024

<https://vth.fi/>

Lait ja asetukset

Lakirangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta 128/1995. Viitattu 20.3.2023.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1995/19950128>

Mielenterveyslaki 1116/1990. Viitattu 20.11

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19901116>

Terveystieteiden tutkimuslaki 1326/2010. Viitattu 27.11.2024

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326#L2P20>

Valtioneuvoston asetus vankeudesta 548/2015. Viitattu 21.11.2024

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150548>

Vankeuslaki 767/2005. Viitattu 11.11. 2024.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

Julkaisemattomat lähteet

Vankihaastattelut Jyväskylän vankilassa 18.2.2025-21.3.2025

Liitteet

Liite 1

Millaisissa toiminnoissa olet ollut Jyväskylän vankilassa? Ovatko ne tukeneet mielenterveyttä ja päihteettömyyttäsi?

Millaisia mielenterveys- ja päihdepalveluita olet käyttänyt vankeusaikanasi Jyväskylän vankilassa?

Ovatko käyttämäsi palvelut tukeneet mielenterveyttäsi, päihteettömyyttä ja desistanssia eli rikoksista irtaantumisenprosessia?

Miten kehittäisit Jyväskylän vankilan toimintaa, jotta se tukisi paremmin mielenterveyttäsi, päihteettömyyttä, ja desistanssiproosessia?

Liite 2

Tutkimuslupa

RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Tutkimuslupa

RISE/439/2025

6.2.2025

Kauko Karivuo
Laurea-ammattikorkeakoulu
Rikosseuraamusalan sosionomi

Hakemuksenne 27.1.2025

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea-ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaaja on yliopettaja Laura Saarinen. Rikosseuraamuslaitoksen yhteyshenkilöinä toimii yksikönpäällikkö Petteri Autio Jyväskylän vankilasta.

Tutkimuksen aihe

Mielenterveys- ja päihdetyö Jyväskylän vankilassa

Tutkimuksen toteutus

Noin 8-10 vangin haastattelut Jyväskylän vankilassa alkuvuonna 2025.

Lupahakemus

Haette lupaa haastatteluille.

Päätös

Rikosseuraamuslaitos myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Tutkimus tulee toteuttaa yksikönpäällikön suostumuksella.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa Rikosseuraamuslaitoksen muulle toiminnalle.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulisi lähettää sähköinen kopio tai paperikopio Rikosseuraamuslaitoksen kirjaamoon sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle.

Osoite
Opastinsilta 12 C

Puhelin
029 56 88500

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

Www-osoite
rikosseuraamus.fi

Tutkimuslupa

RISE/439/2025

6.2.2025

Pauli Nieminen,
johtaja

Peter Blomster
erityisasiantuntija

Tiedoksi

Jyväskylän vankilan yksiköpäällikkö
Väli-Suomen rikosseuraamuskeskuksen johtaja

Osoite
Opastinsilta 12 C
00520 Helsinki

Puhelin
029 56 88500

Faksi
029 56 65440

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

Www-osoite
rikosseuraamus.fi

vankilatuote.fi

Digital PDF Signature / Digitaalinen PDF-allekirjoitus
Peter Blomster
Erikoistutkija
Rikosseuraamuslaitos
peter.blomster@om.fi

Digital PDF Signature / Digitaalinen PDF-allekirjoitus
Pauli Nieminen
Johtaja
Rikosseuraamuslaitos
pauli.nieminen@om.fi